

BOLALAR PSIXOLOGIYASINI O'RGANISH

Davletnazarova Zulfiya Abatbergenovna

Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligining

Qoraqalpog'iston Respublikasi hududiy boshqarmasi bosh mutaxasis

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada bolalar psixologiyasining rivojlanish bosqichlari, bola rivojlanishining kognitiv, hissiy va ijtimoiy jihatlarini haqida qisqacha yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *psixologiya, kognitiv, hissiy, ijtimoiy jihat, go'daklik, o'spirinlik davrlari.*

Аннотация: *В данной научной статье кратко описаны этапы развития детской психологии, когнитивные, эмоциональные и социальные аспекты развития ребенка.*

Ключевые слова: *психология, когнитивный, эмоциональный, социальный аспект, детство, подростковый возраст.*

Abstract: *This scientific article briefly describes the developmental stages of child psychology, cognitive, emotional and social aspects of child development.*

Key words: *psychology, cognitive, emotional, social aspect, childhood, adolescence.*

Bolalar psixologiyasi-bu shakllanish yillarida inson rivojlanishining murakkab va ko'p qirrali tabiatini o'rganadigan tadqiqot sohasi. U go'daklikdan o'spiringacha bo'lgan bolalar tomonidan namoyish etiladigan psixologik jarayonlar va xatti-harakatlarni tushunishga qaratilgan. Psixologiyaning ushbu bo'limi genetika, atrof-muhit va ijtimoiy o'zaro ta'sirlar kabi turli omillar shaxsning o'sishi va rivojlanishiga qanday hissa qo'shishini yoritishga qaratilgan. Bola rivojlanishining kognitiv, hissiy va ijtimoiy jihatlarini o'rganish orqali tadqiqotchilar va ushbu sohadagi amaliyotchilar bolalik tajribalari va ularning shaxslar hayotiga doimiy ta'siri bilan bog'liq sirlarni ochishga intilishadi. Bolalar psixologiyasini o'rganish orqali biz ushbu murakkab jarayonlarni chuqurroq anglashimiz va bolalarda sog'lom va ijobiy rivojlanishni rivojlantirishga yordam berishimiz, shu bilan ularning kelajakdagi muvaffaqiyati va farovonligi uchun asos yaratishimiz mumkin.

Bolalar psixologiyasi alohida intizom sifatida 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida, olimlar va tadqiqotchilar diqqatini o'qishdan o'zgartira boshlaganlarida paydo bo'la boshladi bolalarning rivojlanishi va tajribalarini tushunish uchun kattalar xatti-harakati. Ushbu sohadagi kashshof shaxslardan biri 1892 yilda birinchi Amerika bolalar psixologiyasi laboratoriyasini tashkil etgan G. Stenli Xoll edi. Xollning nufuzli ishi bolalikni rivojlantirish bosqichlari va bolalarning xulq-atvori va tajribalarini ularning ijtimoiy va madaniy sharoitida o'rganish muhimligiga bag'ishlangan. Yana bir muhim shaxs Jan Piaget edi, uning kognitiv rivojlanishning yangi nazariyalari bolalarning atrofdagi dunyo haqidagi bilim va tushunchalarini qanday rivojlantirishi haqidagi tushunchamizni tubdan o'zgartirdi. Ushbu nufuzli shaxslar bilan bir qatorda Alfred Adler, Zigmund Freyd va Erik Erikson kabi boshqa olimlar ham ushbu sohaga katta hissa qo'shdilar. Ushbu dastlabki kashshoflar bolalar psixologiyasini o'rganishga asos solib, bugungi kunda bola rivojlanishi haqidagi

tushunchamizni shakllantirishda davom etayotgan keng qamrovli tadqiqotlar va yutuqlarga zamin yaratdilar.

Bolalar psixologiyasi bolalar rivojlanishining sustligi to'g'risida tushuncha beradigan turli xil nazariyalar va yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Ushbu sohadagi taniqli nazariyalardan biri Piagetnikidir kognitiv rivojlanish nazariyasi. Piagetning so'zlariga ko'ra, bolalar rivojlanishning to'rt bosqichidan o'tadilar, ya'ni sensorimotor, operatsiyadan oldingi, aniq operatsion va rasmiy operatsion bosqichlar. uning fikricha, bolalar o'z atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlar orqali bilimlarni faol ravishda quradilar va kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish assimilyatsiya va turar joy jarayonlarining natijasidir. Yana bir ta'sirchan nazariya Eriksonning psixososyal nazariyasi bo'lib, u bola rivojlanishining ijtimoiy va hissiy jihatlarini ta'kidlaydi. Erikson sakkiz bosqichdan iborat seriyani taklif qildi, ularning har biri o'ziga xos xususiyat bilan tavsiflanadi shaxslar muvaffaqiyatli harakat qilishlari kerak bo'lgan rivojlanish vazifasi. Bixeviorizm nuqtai nazaridan Uotson va Skinner kabi nazariyotchilar bolalarning xatti-harakatlarini shakllantirishda ekologik omillar va mustahkamlashning rolini ta'kidlaydilar. Behav-ioristlar bolalarni mukofotlar va jazolar ta'sirida bo'lgan passiv o'quvchilar sifatida ko'rishadi. Boshqa tomondan, Bandura tomonidan taklif qilingan ijtimoiy kognitiv nazariya bolalarning o'z rivojlanishida faol agent ekanligini ta'kidlaydi. Banduraning ta'kidlashicha, bolalar boshqalarni kuzatish va taqlid qilish orqali, shuningdek, o'zlarining bevosita tajribalari orqali o'rganadilar.

Bolalar psixologlari bola taraqqiyotining muhim belgilari sifatida rivojlanish bosqichlarini kuzatish va hujjatlashtirishga tayanadilar. Bolaning o'sishining kognitiv, hissiy, ijtimoiy va jismoniy jihatlarini qamrab oladigan ushbu bosqichlar har bir bola rivojlanishining o'ziga xos traektoriyasini tushunish uchun bebaho tushunchalarni beradi. Masalan, kognitiv sohada muvofiqashtirishni oshirish bilan ob'ektlarni tushunish qobiliyati go'daklik davridagi qo'pol va qo'pol harakatlardan erta bolalik davrida nozik va maqsadli tushunishga o'tadi. Bundan tashqari, til rivojlanishi a bilan tavsiflanadi birinchi so'zlar va oxir-oqibat murakkab jumlar paydo bo'lishi bilan birga, bir qator bosqichlar, jumladan, shov-shuv va g'o'ng'irlash mahorati. Boshqa tomondan, hissiy bosqichlar o'z - o'zini anglash va empatiyaning paydo bo'lishini qamrab oladi, ijtimoiy bosqichlar esa birlamchi tarbiyachilarga bog'lanishni rivojlantirish va tengdoshlar bilan o'zaro aloqada bo'lish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Jismoniy domen jihatidan motorli bosqichlar emaklash, yurish va qo'l - ko'zni muvofiqashtirishni takomillashtirish kabi yalpi va nozik vosita mahoratidagi muhim yutuqlarni kuzatib boradi. Tushunish va kuzatish orqali bu rivojlanish bosqichlar, bola psixologlar bolalar o'z salohiyatini to'liq erishish ta'minlash uchun maxsus choralar va qo'llab-quvvatlash mumkin.

Bundan tashqari, bola rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan yana bir omil - bu oilaning ijtimoiy-iqtisodiy holati. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kam ta'minlangan oilalar farzandlari yuqori daromadli oilalar farzandlariga nisbatan kognitiv va ijtimoiy - emotsional rivojlanishning past darajalariga ega. Buni sifatga cheklangan kirish kabi turli omillar bilan bog'lash mumkin ta'lim, sog'liqni saqlash va ovqatlanish. Bola hayotining dastlabki yillari miya rivojlanishi uchun juda muhimdir va kam ta'minlangan uy xo'jaliklarida resurslarning etishmasligi ularning bilim qobiliyatlariga to'sqinlik qilishi mumkin. Bundan tashqari,

beqaror uy - joy, oziq-ovqat xavfsizligi va zo'ravonlik kabi qashshoqlik bilan bog'liq stresslar bolaning hissiy farovonligi va ijtimoiy ko'nikmalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, ota - onalarning ijtimoiy-iqtisodiy holati ota-onalarning amaliyoti sifatiga ham ta'sir qilishi mumkin, chunki yuqori daromadli oilalar ko'pincha tarbiyani ta'minlash uchun ko'proq resurslar va qo'llab-quvvatlash tizimlariga ega va ularning farzandlari uchun muhitni rag'batlantirish. Xulosa qilib aytganda, oilaning ijtimoiy - iqtisodiy holati bolaning kognitiv va ijtimoiy - emotsional rivojlanishini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bolalar psixologiyasini o'rganish bolalarning rivojlanishi va xulq-atvorini tushunishda juda muhimdir. Bu bizga ularning kognitiv, hissiy va ijtimoiy jihatlari haqida qimmatli tushunchalarni olish imkonini beradi, bu bizga tegishli yo'l-yo'riq va qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Ushbu tadqiqot orqali biz qo'shimchalar kabi erta bolalik tajribalarining ahamiyati haqida bilib oldik va tarbiyachilar bilan munosabatlar, bolaning rivojlanishini shakllantirishda. Bundan tashqari, biz oila va tengdoshlar dinamikasi kabi turli xil ekologik omillarning bolalarning ruhiy salomatligi va farovonligiga ta'sirini o'rganib chiqdik. Bundan tashqari, ushbu soha qiyinchiliklarga duch kelgan bolalar uchun chidamlilik va ijobiy psixologik natijalarni targ'ib qilish uchun aralashuvlar va terapevtik yordam ko'rsatishning ahamiyatiga oydinlik kiritdi. Umuman olganda, bolalar psixologiyasini o'rganish bolalar hayoti va jamiyatini yaxshilash uchun qimmatli tushunchalar va tavsiyalar berishda davom etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

-Fred R. Volkmar. Autizm spektrining buzilishi entsiklopediyasi. Springer Nyu-York, 4/4/2013

-Linda Funt. Dastlabki yillarda o'rganish nazariyalari va yondashuvlari. Linda Miller, Bilge, 12/10/2010

-Jon D. hogan. Tarixiy nuqtai nazardan rivojlanish psixologiyasi. Dennis Tompson, Jon Uili Va O'g'illari, 2/13/2012